

Πολιτικός Εθνικισμός. Η εξέλιξη μιας ιδέας

Η ιστορία της Ευρώπης από την Γαλλική Επανάσταση και μετά είναι η ιστορία της Ηανόδου και ανάπτυξης του πολιτικού εθνικισμού. Στον αιώνα μας η ιστορία έχει γίνει πλέον παγκόσμια και ο εθνικισμός είναι ο συνδετικός κρίκος των δύο τελευταίων αιώνων.

Παρ' όλα αυτά, ο εθνικισμός είναι ένα περίπλοκο φαινόμενο, δυσκολεύοντας έτσι αυτούς που πιστεύουν ότι οι διαλέξεις πρέπει να αρχίζουν με τον ορισμό του αντικειμένου. Ο εθνικισμός μπορεί να είναι (και κατά περιόδους υπήρξε) δημοκρατικός ή απολυταρχικός, σοσιαλιστικός ή αντιδραστικός, προοδευτικός ή αναχρονιστικός. Πολύ συχνά αποτελεί παγίδα για τον ιστορικό και τον πολιτικό επιστήμονα: απειλώντας να γίνει ένα με τον πατριωτισμό ή την εθνική συνείδηση από το ένα μέρος ή με τον φασισμό και τον μη-ατομικισμό (anti-individualism) από το άλλο. Παρ' όλα αυτά κάτι θα πήγαινε στραβά σε μια ιστορία της νεώτερης Ευρώπης η οποία δεν θα έκανε χρήση του όρου εθνικισμός.

Στην σπουδή και την μελέτη της ιστορίας και της κοινωνίας οι ορισμοί δεν μας παρέχουν κανένα υποκατάστατο για την κατανόηση της γέννησης και ανάπτυξης οποιουδήποτε φαινομένου, γι' αυτό πρέπει να έρχονται στο τέλος μιας μελέτης και όχι στην αρχή.

Αυτό που χρειαζόμαστε κατά πρώτο λόγο, δεν είναι η αναλυτική ικανότητα του φιλοσόφου, αλλά η αίσθηση συνοχής που διαθέτει ο ιστορικός. Γιατί ο εθνικισμός – σαν μια πολιτική ιδεολογία – είναι καλύτερα κατανοητός αφού εξετασθούν οι ειδικές συνθήκες κάτω από τις οποίες γεννήθηκε – αναπτύχθηκε και τελικά διαχώρισε τον εαυτό του από τον απλό πατριωτισμό ή την εθνική συνείδηση. Θα υποστηρίξαμε ότι ο εθνικισμός είναι ένα μοντέρνο και κυρίως ευρωπαϊκό φαινόμενο. Όχι βέβαια πως η γέννηση του πολιτικού εθνικισμού σαν ένα στοιχείο των νεωτέρων χρόνων δεν απαιτούσε και κάποιες άλλες προϋποθέσεις. Αυτοί οι οποίοι θιάζονται να θέσουν υπό αμφισβήτηση τον εθνικισμό (ρίχνοντας το βάρος στον αταξιστικό του χαρακτήρα), προσπαθούν να τον ταυτίσουν με τον φυλετισμό. Όλοι βέβαια γνωρίζουμε, πως οι άνθρωποι πριν την άνοδο των αυτοκρατοριών και την γέννηση του έθνους-κράτους ήταν χωρισμένοι σε φυλές, κάθε μια με την χαρακτηριστική της διάλεκτο, τα ασυνήθιστα πρότυπα κοινωνικής οργάνωσης, και τους

ιδιαίτερους τρόπους υποδοχής των νεωτέρων μελών στην ενήλικη ζωή, εμφυσώντας έτσι στα μέλη τους την ανώτατη υπακοή στην φυλή. Αυτού του είδους η φυλετική συνείδηση (ένα είδος πρωτο-εθνικισμού) επέζησε – μέχρι κάποιο βαθμό – στις επόμενες γενιές με την μορφή του τοπικού πατριωτισμού.

Ο Ιεχωβάς για τους Εβραίους ενσάρκωσε την ιδέα της φυλετικής ενότητας και την συναίσθηση της εθνικής τους αποστολής. Οι Εβραίοι πρώτοι παρήγαγαν ένα τυπικό εθνικιστικό μανιφέστο· (μείγμα φολκλόρ και εθνικιστικής πολιτικής προπαγάνδας) αυτό που ονομάζουμε Βίβλο.

Οι Βιετναμέζοι και οι Κορεάτες, λόγω προβλημάτων με τους Κινέζους, ανέπτυξαν – πολύ νωρίς στην ιστορία τους – ένα ασυνήθιστα ισχυρό εθνικό αίσθημα. Οι Έλληνες διεχώρισαν τον τότε γνωστό κόσμο (την οικουμένη) σε αυτόν που κατοικείται από Έλληνες και σε αυτόν που κατοικείται από βαρβάρους.

Οι Κινέζοι ξεχώριζαν το Μεσαίο Βασίλειο (αυτό που κατοικείται από Κινέζους) σαν το κέντρο του κόσμου, από τον υπόλοιπο κόσμο που κατοικείται από βαρβάρους. Αυτού του είδους η φυλετική ή εθνική συνείδηση είναι εμφανής σε όλη την ανθρώπινη ιστορία. Κατά τον μεσαίωνα, στο Πανεπιστήμιο της Πράγας που ιδρύθηκε το 1348, οι φοιτητές ήταν χωρισμένοι σε εθνότητες: Γερμανοί, Τσεχοσλοβάκοι, Πολωνοί. Στο Παν/μιο του Aberdeen ήταν χωρισμένοι σε τέσσερα έθνη, αυτά των Mag, Buchan, Moray και Angus (περιοχές της βορειο-ανατολικής Σκωτίας). Στο Παρίσι, το Πανεπιστήμιο αναγνώριζε τα «έθνη» της Γαλλίας, Πικαρδίας, Νορμανδίας και Γερμανίας. Στην Ιταλία την εποχή του Δάντη, εχρησιμοποιούντο οι εκφράσεις: *Nazione fiorentina* ή *nazione milanese*.

Σε κάποιες χρονικές στιγμές αυτή η αίσθηση της φυλετικής ενότητας (ή εθνικής συνείδησης) ήταν δυνατό να αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό, μπροστά σε κάποιο εξωτερικό κίνδυνο. Τέτοιες περιπτώσεις, όπως είδαμε, υπάρχουν στην ιστορία των Εβραίων, των Βιετναμέζων, των Κορεατών. Παρόμοιες περιπτώσεις βρίσκουμε και στην ιστορία των αρχαίων Αιγυπτίων των Ελλήνων, των Αρμενίων και των Περσών.

Στην Ευρώπη, προς το τέλος του Μεσαίωνα έντονη συνειδητοποίηση της εθνικότητας εκδηλώθηκε από τους Ιταλούς και τους Έλληνες στα χρόνια της 4ης σταυροφορίας, από τους Γάλλους και τους κατοίκους της Προβηγκίας στα χρόνια της *Albigensian Crusade* από τους Σλαύους και τους Τεύτονες κατά τις συγκρούσεις τους τον 15ο αιώνα, από τους Γάλλους και τους Άγγλους στις τελευταίες φάσεις του Εκατονταετούς Πολέμου.

Παρ' όλα αυτά, από το 500 π.χ. μέχρι το 1700 μ.Χ. (περίπου) η φυλή και το έθνος δεν συγκέντρωναν την ανώτατη υπακοή και τον πατριωτισμό των μελών τους. Με την εξάπλωση και την διάδοση της γεωργίας και της βιομηχανίας (εξημέρωση ζώων, εκτεταμένη χρήση χαλκού, σιδήρου και πλοίων) την κατάκτηση και την σταθεροποίηση των φυλών από μιλιταριστικές αυτοκρατορίες, την διάδοση θρησκειών (με οπαδούς μεγάλες μάζες πληθυσμού) όπως ο Βουδισμός, ο Χριστιανισμός ή το Ισλάμ και την ανάπτυξη εθνικών γλωσσών όπως τα σανσκριτικά, τα Ελληνικά, τα Λατινικά, και τα Κινέζικα διευκολύνθηκε όχι μόνο η δημιουργία αυτοκρατοριών, οι οποίες αποτελούντο από διάφορες φυλές αλλά και η υπέρτατη πίστη σε αυτές τις αυτοκρατορίες.

Η ιδέα του έθνους και του έθνους-κράτους σαν η ιδεώδης φόρμα διεθνούς πολιτικής οργάνωσης, σαν το επίκεντρο της υπακοής όλων, και σαν το απαραίτητο υπόβαθρο για όλες τις κοινωνικές, πνευματικές και οικονομικές δραστηριότητες, άρχισε να διαδίδεται μόνο σε μια ιστορική περίοδο. Αναδύθηκε σιγά-σιγά, στην Ευρώπη, μέσα από τα ερείπια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Ο Αυγουστίνος στο έργο του *De civitate Dei* (IV, 15), εξέφρασε την ελπίδα ότι την Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία θα την αντικαθιστούσε ένας κόσμος από μικρότερα κράτη. Το αποφασιστικό ρήγμα μεταξύ της αρχαίας κοινωνίας και της μεσαιωνικής, όπως υποστηρί-

ζει ο ιστορικός Henry Pirenne, δεν συνέβη μέχρι και την κατάρρευση της Αυτοκρατορίας του Καρόλου και μόνο τότε άρχισε η ανάπτυξη των προϋποθέσεων για ένα κόσμο που θα απετελείτο από έθνη-κράτη.

Ο φράγκος ιστορικός-επίσκοπος του Lisieux, Frechuef, ήταν ίσως ο πρώτος που εγκατέλειψε την ιερή ιδέα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και διεκήρυξε ότι η ίδρυση ενός νέου βασιλείου σε ρωμαϊκή περιοχή σημείωνε την έναρξη μιας νέας εποχής στην ιστορία. *

Αυτή η άποψη άρχισε να γίνεται σημαντική από τον 12ο αιώνα και μετά, όταν παρατηρήθηκε μια ασυνήθιστη άνηση εθνικής συνείδησης σε μια σειρά Ευρωπαϊκών χωρών. Στην Γαλλία οι Καπέτοι ανακηρύχθηκαν εθνικοί ήρωες, λόγω του πολέμου με τους Άγγλους και τους Γερμανούς εισβολείς. Η γαλλική νίκη στο Bouvines το 1214 υπήρξε η αιτία ενός εξάλλου εθνικού πανηγυρισμού ο οποίος θα ήταν απλά αδιανόητος εκατόν πενήντα χρόνια πριν.

Στην Ιταλία και Σικελία εμφανίστηκαν τον 12ο αιώνα εθνικά αισθήματα σαν αντίδραση στην γερμανική επιθετικότητα. Το τραγούδι του Ρολάνδου (chanson de Roland) και η ιστορία των βασιλιάδων της Βρετανίας του Geoffrey of Monmouth's (History of the Kings of Britain) το πιο διάσημο κείμενο εθνικιστικής ιστοριογραφίας του Μεσαίωνα, σταθεροποίησαν αυτή την άνηση της εθνικής συνείδησης. Οι πρώτες δύο ιστορίες της Δανίας γράφτηκαν από τους Saxo Grammaticus και Sven Aggeson κάτω από την επίβλεψη του Αρχιεπίσκοπου Absalon. Στη Γερμανία ο Walter von der Vogelweide συνέθεσε ένα ποίημα προς τιμήν του γερμανικού λαού, υμνώντας την υπεροχή του πολιτισμού του.

Από το 14ο μέχρι και τον 18ο αιώνα η συνειδητοποίηση της εθνικής συνείδησης και το συναίσθημα ότι το έθνος είναι η βασική κοινωνική και πνευματική μονάδα της κοινωνίας κέρδιζε έδαφος. Σύμφωνα με τον Carlton Hayes, ο εθνικισμός πηγάζει από: «ένα ασυνήθιστο σύμπλεγμα οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και πνευματικών παραγόντων: η ανακάλυψη και εξάσκηση της τυπογραφίας, η εξέλιξη των εθνικών γλωσσών (ενώ τα λατινικά σιγά-σιγά, σαν η μέχρι τότε διεθνής γλώσσα άρχισαν να υποχωρούν), η ραγδαία ανάπτυξη του καπιταλισμού και της μεσαιάς τάξης, ο ρόλος του ελέω θεού μονάρχη στην καταστολή του φεουδαλισμού και την σταθεροποίηση εν συνεχεία της θέσης του πάνω σε μια εθνική βάση, οι θρησκευτικές αναστατώσεις που επέφεραν την διάλυση της Χριστιανοσύνης με αποτέλεσμα την δημιουργία Εθνικών Εκκλησιών».

Με τον ερχομό του 18ου αιώνα, οι παραπάνω προϋποθέσεις είχαν φθάσει στον υψηλότερο βαθμό πληρότητας στην Αγγλία, της οποίας η γεωγραφική θέση και οι ιστορικές περιστάσεις συνενώθηκαν και δημιούργησαν το Αγγλικό Έθνος. Το Αγγλικό Κοινοβούλιο, η αριστοκρατία και η μεγαλοαστική τάξη βρήκαν ότι τα συμφέροντά τους και το εθνικό συμφέρον ταυτίζονταν πλήρως. Παρ' όλα αυτά, όταν η Γαλλική Επανάσταση το 1789 διακήρυξε την αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης σαν την βάση της νέας πολιτικής τάξης στην Ευρώπη, κάτι το πολύ επαναστατικό συνέβαινε. Η εθνική συνείδηση είχε αυξηθεί σημαντικά στην Ευρώπη από τον 12ο μέχρι και τον 18ο αιώνα, μα το κράτος (μέχρι και το 1700) δεν είχε γίνει το επίκεντρο της αφοσίωσης των κατοίκων του. Ειδικότερα, σε όλες τις χώρες εκτός της Αγγλίας, οι κάτοικοι ήταν υπήκοοι παρά πολίτες.

Ο Εθνικισμός ήταν μια καινούργια λέξη για την εποχή του, και μια καινούργια έννοια. Πρωτοχρησιμοποιήθηκε το 1798 στο διάσημο έργο του Augustin Barruel (αντιγιακωβίνος γάλλος παπάς): *Mémoires pour servir a l'histoire du Jacobinisme*, που γράφτηκε στο Λονδίνο, γιατί ο συγγραφέας του βρισκόταν σ' εξορία.

Ο Barruel αναγνώρισε την επαναστατική φύση της νέας ιδεολογίας, του Εθνικισμού, που μέχρι τότε λεγόταν πατριωτισμός.

Για τον Barruel ο εθνικισμός είχε σαν μόνο στόχο του την ανατροπή των νόμιμων κυβερνήσεων, και γι' αυτόν τον λόγο τον συνέδεσε με την μασωνεία (και κυρίως με μια

ειδική ομάδα Μασώνων τους λεγόμενους Πεφωτισμένους που ανάμεσα στα μέλη τους διακρίνουμε τα ονόματα των Goethe και Herder, και οι οποίοι κηρύχθηκαν εκτός νόμου από την κυβέρνηση της Βαυαρίας) και τον διαφωτισμό. Σύμφωνα με τον Barruel: «Ο εθνικισμός, ή η αγάπη του έθνους (nationalism - l'amour national) πήρε τη θέση της αγάπης για το ανθρώπινο γένος. Αυτό που προέχει κάτω από τον εθνικισμό είναι η εξάπλωση του έθνους σε βάρος κάποιου άλλου. Έτσι, για την πραγματοποίηση του παραπάνω σκοπού, έγινε ανεκτή και θεμιτή η περιφρόνηση και η εξαπάτηση των ξένων». Πενήντα χρόνια μετά, ο εθνικισμός ήταν πια, μια πολυχρησιμοποιημένη λέξη.

Την χρονιά εκείνη, ένα πολύ πιο διάσημο από τον Barruel πρόσωπο, που βρισκόταν και αυτό σε εξορία, ασχολήθηκε με τους διάφορους -ισμούς του 19ου αιώνα. Ο πρίγκιπας Μέττερνιχ, νικημένος από τις επαναστάσεις του 1848, ζούσε στις Βρυξέλλες, όπου είχε μια πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση με τον Louis Veuillot, εκδότη της L' Univers, και θερμό υποστηρικτή του Καθολικισμού. «Όταν η γαλλική γλώσσα προσθέτει -ism σε μια λέξη, τότε η νέα λέξη αποκτά μια υποψία περιφρόνησης και ξεπεσμού» είπε ο Μέττερνιχ στον Veuillot. Και για παράδειγμα πρόσθεσε: «φιλελευθερισμός και εθνικισμός». Παρ' όλα αυτά δεν δίστασε να προσθέσει ότι στον κανόνα των -ισμών συμπεριλαμβάνονταν και ο καθολικισμός και ο μοναρχισμός. «Κάτω από το λάβαρο του καθολικισμού κάποιος μπορεί να βρει ανθρώπους πιο καθολικούς και από την ίδια την Εκκλησία. Κάτω από την σημαία του μοναρχισμού, ανθρώπους πιο βασιλικούς και από τον βασιλιά». Για τον Μέττερνιχ, κάθε ιδεολογία ήταν επικίνδυνη. Παρ' όλα αυτά από το 1849 και μετά, το δόγμα του εθνικισμού κέρδιζε συνεχώς έδαφος. Οι Ευρωπαίοι είχαν πλέον διαχωριστεί σε Ιταλούς, Γερμανούς, Γάλλους κλπ.

Πενήντα χρόνια μετά την συζήτηση του Μέττερνιχ με τον Veuillot, και 150 χρόνια μετά το βιβλίο του Augustin Barruel, ο ρώσος φιλόσοφος Vladimir Solovyev εξέδωσε ένα βιβλίο με τίτλο: *Η δικαίωση του καλού. Ένα δοκίμιο ηθικής φιλοσοφίας (The Justification of the Good. An Essay in Moral Philosophy, St. Petersburg 1897)*.

Ο Solovyev δεν ήταν λιγότερο φανατικός από τον Barruel, αλλά το 1897 ήταν κάτι το απόλυτα φυσικό το να συμπεριλάβεις στο βιβλίο σου ένα κεφάλαιο με τον τίτλο: «Το Εθνικό ζήτημα και η μοραλιστική άποψη του θέματος», στο οποίο ο Solovyev έγραφε: «Στο σημείο ανάπτυξης στο οποίο έχει φθάσει η ανθρωπότητα στις μέρες μας, το γεγονός που να ανήκει σε μια δεδομένη εθνικότητα, επιβεβαιώνεται – μέχρι κάποιου σημείου – από την ελεύθερη επιθυμία του ατόμου. Έτσι η εθνικότητα είναι μια εσωτερική ψυχική κατάσταση, αδιαχώριστη με την προσωπικότητα του καθένα μας, κάτι πολύ αγαπητό μας. Από ηθικής απόψεως, δεν μας επιτρέπεται να πάρουμε ένα ολοκληρωμένο άτομο (μια ζωντανή οντότητα με όλα τα αδιαχώριστα και απαραίτητα εθνικιστικά χαρακτηριστικά του) και να το μετατρέσουμε σε ένα κούφιο αφηρημένο αντικείμενο χωρίς τις καθοριστικές ιδιομορφίες του. Εάν εμείς θέλουμε να δώσουμε υπόσταση στην εσωτερική αξιοπρέπεια του ατόμου, η παραπάνω υποχρέωση επεκτείνεται σε όλα τα θετικά χαρακτηριστικά με τα οποία έρχεται σε επαφή αυτή η αξιοπρέπεια. Εάν αγαπάμε έναν άνθρωπο, πρέπει να αγαπήσουμε και το έθνος του το οποίο αγαπάει και από το οποίο δεν διαχωρίζεται τον εαυτό του».

Η Γαλλική Επανάσταση ήταν εκτός όλων των άλλων η εξέγερση ενάντια στο ancien regime, ενάντια στην παλιά τάξη των ανθρώπων και των κοινωνιών. Ήταν η επανάσταση που έγινε στο όνομα του λαού, ενάντια στους εστεμμένους.

Σαν μέρος αυτής της επανάστασης η έννοια του «ένθους» απέκτησε ένα νέο πολιτικό νόημα. Από την στιγμή που οι βασιλιάδες έπαψαν να κυβερνάνε και ο λαός πήρε την θέση τους, έπρεπε ο λαός να καλουπιαστεί σε κάποιο είδος ενότητας. Έτσι η ιδέα του έθνους ήρθε στο προσκήνιο σαν μια θεμελιώδης πολιτική κατηγορία. Ο Ρουσσώ διακήρυξε ότι οι

άνθρωποι (ο λαός) έφθασαν στο σημείο να λατρέψουν τους εαυτούς τους, και να δηλώσουν ότι αποτελούσαν την πηγή κάθε εξουσίας. Ο βασιλιάς – προφανώς – αντιπροσώπευε κάποιο είδος ενότητας, αλλά δεν έπαυε να είναι ένα άτομο. Ο λαός σαν ο νέος άρχοντας, έπρεπε να προσδιοριστεί σαν έθνος. Έτσι η Γαλλική Επανάσταση εξυψώνοντας την έννοια του πολίτη, εξύψωσε μαζί και την έννοια του έθνους. Στην έμφασή της για λαϊκή κυριαρχία, υποστήριξε την αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης. Παρ' όλα αυτά, για τους άνδρες που υπήρξαν οι δημιουργοί της Γαλλικής Επανάστασης το «έθνος» παρέμεινε μια πρακτική πολιτική κατηγορία, παρά κάτι το μεταφυσικό. Γι' αυτούς, ένα έθνος, ήταν μια πολιτική-διοικητική μονάδα, ένα άθροισμα ατόμων ικανών να συμμετέχουν στα κοινά. Όπως είπε και ο Αβθάς Siéyès το 1789, ένα έθνος είναι η συνύπαρξη ατόμων που κυβερνώνται από τους ίδιους νόμους. Βασική έννοια της Γαλλικής Επανάστασης δεν ήταν αυτή του Γάλλου (Frenchman) αλλά αυτή του πολίτη (citoyen).

Όταν οι νέοι κυβερνήτες της Γαλλίας έπρεπε να αποφασίσουν εάν οι Εβραίοι ήταν και αυτοί γάλλοι, δεν ρώτησαν εάν οι Εβραίοι ήταν μέρος του κοινού παρελθόντος, αλλά αν μπορούσαν να πάρουν μέρος στο κοινό μέλλον.

Η Επανάσταση του '89 και οι εκστρατείες του Ναπολέοντα ολοκλήρωσαν την γαλλική αίσθηση της εθνότητας και έδωσαν στην Γαλλία και στους Γάλλους μια ανανεωμένη αυτοπεποίθηση.

Την ίδια στιγμή οι Γερμανοί συνειδητοποιούσαν την δική τους έλλειψη ενότητας και την πολιτική τους οπισθοδρομικότητα. Οι Γερμανοί όχι μόνο δεν είχαν δημιουργήσει μια επανάσταση σαν και αυτή του '89, αλλά ούτε και έναν Λουδοβίκο XIV.

Έτσι ενώ η Γαλλία περνούσε από τον αιώνα της λογικής στον αιώνα του Ναπολέοντα, μια ολόκληρη γενιά Γερμανών των οποίων η σκέψη είχε την ίδια επιρροή όπως αυτή του Goethe, του Kant και του Lessing, άρχισε να δημιουργεί την εποχή του εθνικισμού. Για τον Fichte, τον Herder, τον Novalis, και τον Schleiermacher, και αργότερα για τον Savigny, τα έθνη δεν είναι μια απλή συσώρευση ατόμων ή βολικές διοικητικές μονάδες. Τα έθνη γι' αυτούς είναι σαν ζώντες οργανισμοί, και ο κάθε άνθρωπος μέλος του, έξω από αυτούς τους οργανισμούς δεν υπάρχει ζωή. Έτσι οι διαχωρισμοί μεταξύ των εθνών (οι οποίοι μπήκαν από τον Θεό και την Φύση, και από τους οποίους ο άνθρωπος δεν μπορούσε να δραπετεύσει), γινόντουσαν θεμελιώδεις ανθρώπινες διαφορές, κάτι ανάλογο με τον διαχωρισμό των ειδών στο ζωικό βασίλειο. Η γλώσσα και η ιστορία είναι καθοριστικοί παράγοντες για τα έθνη. «Κάθε γλώσσα, ο Schleiermacher έγραφε, είναι ένας ιδιαίτερος τρόπος σκέψης, και οι συλλογισμοί της μιας γλώσσας δεν μπορεί ποτέ να επαναληφθούν με τον ίδιο τρόπο σε μιαν άλλη».

Ο πρώτος στόχος που αντιμετώπισε η Γερμανία δεν ήταν η δημοκρατία, ούτε η λαϊκή κυριαρχία, αλλά η ενότητα, μια αναγέννηση του γερμανικού «πνεύματος». Στη γαλλική έννοια του πολίτη-citoyen αντιπαράθεσαν την έννοια η οποία θα γινόταν αργότερα ο πυρήνας του Ναζισμού, η έννοια του Volksgenosse, δηλ. των ανθρώπων που μοιράζονται το ίδιο αίμα, την ίδια γλώσσα, την ίδια ιστορία και τις ίδιες φιλοδοξίες. Όπως αναφέρεται, τον Σεπτέμβριο του '36, στο Parteitag der Ehre, ο Rudolf Hess είπε τα παρακάτω: «Ο Φύρερ έχει έρθει για να σφυρηλατήσει μέσα σε όλους μας το γεγονός ότι ο Γερμανός στάλθηκε σε αυτόν τον κόσμο από τον Θεό σαν Γερμανός, και επομένως ο ίδιος ο Θεός του έχει εμπιστευθεί καθήκοντα, που μόνο σαν Γερμανός μπορεί να τα φέρει σε πέρας, και αν αποστερήσει τον εαυτό του από αυτή την αποστολή θα έχει διαπράξει προδοσία απέναντι στην θεία Πρόνοια. Πιστεύομε και ξέρουμε ότι ο Γερμανός παντού είναι Γερμανός ασχέτως αν ζει στο Ράιχ ή στην Ιαπωνία, ή στην Γαλλία ή στην Κίνα, ή οπουδήποτε αλλού στον κόσμο. Ούτε οι χώρες, ούτε οι ήπειροι ούτε το κλίμα ούτε το περιβάλλον, αλλά μόνο το αίμα και η ράτσα χαρακτηρίζουν τον γερμανικό κόσμο των ιδεών».

Ο γερμανικός εθνικισμός είναι ένα αρκετά περίπλοκο φαινόμενο. Από την διάλυση της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και μετά, οι γερμανικοί λαοί απέτυχαν να βρουν και να διατηρήσουν μια πολιτική ενότητα (μόνο τον 19ο αιώνα η Πρωσσία προσπάθησε να επιβάλει ένα είδος κυριαρχίας-ενότητας πάνω στους υπόλοιπους Γερμανούς).

Η Μεταρρύθμιση, μοίρασε την Γερμανία σε δύο πνευματικά και πολιτικά στρατόπεδα.

Την ίδια στιγμή η γερμανική δύναμη άρχισε να μειώνεται καθώς οι Σουηδοί, οι Ολλανδοί και οι Γάλλοι – επιτυχημένα την μπλόκαραν από την συμμετοχή της στο παγκόσμιο εμπόριο. Σαν επακόλουθο – όπως τονίζει ο Hans Kohn – η Γερμανία έμεινε έξω από την Ευρώπη, κλεισμένη σε ένα μεσαιωνικό σκοτάδι. Έτσι ο γερμανικός εθνικισμός είχε σαν πρώτιστη απαίτηση όχι μόνο την δημιουργία ενός γερμανικού πολιτικού έθνους, αλλά συγχρόνως και την κυριαρχία αυτού του έθνους ανάμεσα στις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Ενώ οι άλλοι λαοί σχημάτιζαν τα έθνη-κράτη τους, οι Γερμανοί αναζητούσαν στα πρόσωπα των αυτοκρατόρων της δυναστείας των Hohenstauffen το γερμανικό μεγαλείο. Από τότε ο γερμανικός εθνικισμός δεν σκόπευε σε μια λογικά συγκροτημένη πολιτική, αλλά σε ένα Ράιχ. Το λάθος της Γερμανίας ήταν ότι δεν προσπάθησε να γίνει και αυτή ένα μέρος της Δυτικής Ευρώπης. Ο τρόπος που πρότεινε να γιαιτρέψει αυτό το λάθος ήταν με το να προσπαθήσει να απορροφήσει την Ευρώπη αντί να απορροφηθεί από αυτήν.

Οι άνθρωποι και οι φυλές σχηματίστηκαν κάτω από ειδικές γεωγραφικές-κοινωνικές συνθήκες, διασκορπίζονταν-ξαναέρχονταν σε επαφή και επανασυγκροτούντο. Τα έθνη σχηματοποιήθηκαν συνήθως γύρω από ένα κράτος, του οποίου τα σύνορα ήταν το αποτέλεσμα διαφόρων και συνήθως ασχέτων μεταξύ τους παραγόντων. Γλώσσα, περιοχή, θρησκεία, οικονομικοί δεσμοί, πολιτική εξουσία και φυλετική καταγωγή όλα έπαιξαν τον ρόλο τους και άφησαν το σημάδι τους, αλλά κανένα από αυτά δεν μπορεί να χαρακτηριστεί σαν ουσιαστικό. Δεν είναι αλήθεια ότι το «καίμα» είναι καθοριστικό για τις ιδέες ή ότι η «φυλή» δεν επηρεάζεται από το περιβάλλον. Στην διάλεξή του (1882) *Qu' est-ce qu'une nation*, ο Ερνέστος Ρενάν δήλωσε ότι τα έθνη δεν μπορούν να καθοριστούν απλά σαν εθνογραφικές ή γλωσσολογικές ομάδες. Σύμφωνα με τον Ρενάν, το έθνος βασίζεται σε δύο πράγματα. Πρώτον, πρέπει να υπάρχει μια κοινή ιστορία και δεύτερον οι άνθρωποι πρέπει να θέλουν να συνεχίζουν να ζουν μαζί.

«Το να έχεις κάνει σπουδαία πράγματα μαζί με κάποιους άλλους και η θέληση να κάνεις περισσότερα, αυτές είναι οι απαραίτητες προϋποθέσεις για τον κόσμο... Η ύπαρξη ενός κράτους είναι... ένα καθημερινό δημοψήφισμα». Οι προϋποθέσεις μέσα από τις οποίες γεννιέται ένα κράτος, δεν μπορούν να ειπωθούν από πριν. Αυτό που προσπαθεί να μας πει ο Ρενάν είναι ότι πρέπει να επιμείνουμε στην συνειδητή, ψυχολογική αίσθηση που αναδύεται μέσα από την κάθε εθνικότητα.

Στην Γαλλία, για παράδειγμα, το γαλλικό έθνος και η «αίσθηση» της εθνότητας γεννήθηκαν και εξελίχθηκαν σταδιακά από την σύνθεση των Βρετόνων, Νορμανδών, Προβηγκιανών, Βουργουνδών, Φλαμανδών, Γερμανών, Βάσκων και Καταλανών. Η σύνθεση αυτή πρωταρχικά σχηματίστηκε από την πολιτική εξουσία, από την επιτυχία των Καπέτων, στο να επεκτείνουν το αρχικά μικρό εδαφικό κράτος τους (Ile de France), δημιουργώντας μια γαλλική μοναρχία και προβάλλοντας αντίσταση στην αγγλική και γερμανική επιθετικότητα. Η πολιτική δύναμη, βοηθούμενη και από την γεωγραφία δημιούργησε το αγγλικό έθνος μέσα από τους Βρετόνους, Άγγλους, Σάξονες, Γιούτους και Δανούς και κατάφερε να αφομοιώσει τους Νορμανδούς κατακτητές όπως αφομοίωσε – αργότερα – τους Σκωτσέζους και τους Ουαλλούς.

Όλα τα έθνη τείνουν να πιστέψουν ότι υπάρχουν ορισμένα ουσιαστικά χαρακτηριστικά τα οποία τα κάνουν να ξεχωρίζουν από τα άλλα έθνη, ενώ οι διαφορές μέσα σε κάποιο ορισμένο έθνος θεωρούνται δευτερεύουσες. Στην Αγγλία η πολιτική ένταση που

επικρατούσε – για δύο αιώνες σχεδόν – μεταξύ προτεσταντών και παπικών δεν απείλησε την ύπαρξη του έθνους σαν έθνους, παρ' όλο που υπήρξαν και αυτοί οι οποίοι ήταν πρόθυμοι να αποτανθούν σε εξωτερική βοήθεια για να σώσουν την Αγγλία από την συνεχιζόμενη αταξία. Από την άλλη μεριά, στα εδάφη της σημερινής Γιουγκοσλαβίας, οι διαφορές των κατοίκων (και επομένως η απαίτησή τους να ανήκουν σε διαφορετικά έθνη) ήταν καθαρά θρησκευτικές και καθώς η ιδεολογία του εθνικισμού κέρδιζε έδαφος αυτές οι θρησκευτικές διαφορές μετατράπηκαν σε εθνικές. Οι Καθολικοί Κροατοί ξεχώρισαν τους εαυτούς τους από τους Ορθόδοξους Σέρβους με τους οποίους μιλούσαν την ίδια σερβοκροατική γλώσσα, ενώ οι Μουσουλμάνοι της Βοσνίας που και αυτοί μιλούσαν σερβοκροατικά, επίμεναν ότι αποτελούσαν ένα ξεχωριστό μουσουλμανικό έθνος.

Στην Αλγερία οι Βέρβεροι και οι Άραβες, δύο ξεχωριστά και ανταγωνιστικά «έθνη», στον αγώνα τους εναντίον των Γάλλων, θρέθηκαν ξαφνικά να αποτελούν ένα έθνος: οι Μουσουλμάνοι της Αλγερίας εναντίον των Γάλλων της Αλγερίας.

Είναι αλήθεια ότι πολύ συχνά, έθνη θεμελιώθηκαν πάνω σε γλωσσολογική βάση, αλλά σε μερικές περιπτώσεις η γλώσσα δημιουργήθηκε από εθνικιστές διανοούμενους. Πριν τον 19ο αιώνα δεν υπήρχε σλοβάκικο έθνος, μέχρι την δημιουργία μιας σλοβάκικης γλώσσας από τις διάφορες σλαβικές διαλέκτους που μιλούσαν οι χωρικοί της Βόρειας Ουγγαρίας. Ο ουκρανικός εθνικισμός χρωστάει πολλά στην δημιουργία της ουκρανικής γλώσσας από τον ποιητή Taras Shevchenko, τον 19ο αιώνα.

Στην Σοβιετική Ένωση οι τούρκικοι λαοί χωρίστηκαν σε διαφορετικά «έθνη» από μια εσκεμμένη σοβιετική πολιτική, σταματώντας έτσι το κίνημα που απέθλεπε στην δημιουργία μιας κοινής τουρκικής γλώσσας. Αντί γι' αυτό οι Σοβιετικοί μεγαλοποίησαν (με τεχνητό τρόπο) την σπουδαιότητα των τουρκικών διαλέκτων, που στην συνέχεια απετέλεσαν τον πυρήνα για την δημιουργία της γλώσσας των Ουζμπέκων, των Τουρκμένων, των Κιργίζιων, και των Καζάκων.

Με την διάλυση των δυναστειών επήλθε μια ριζική αλλαγή στην βάση της πολιτικής εξουσίας και στο είδος της νομιμότητας που απαιτούσαν οι πολιτικοί θεσμοί. Ο θεσμός της λαϊκής κυριαρχίας αντικαθιστά τον θεσμό του ελέω θεού μονάρχη. Ο θεσμός του πολίτη αντικαθιστά αυτόν του υποτελή-υπηκόου (subject). Αλλά στην διαδικασία εγκαθίδρυσης των θεσμών της λαϊκής κυριαρχίας, είναι απαραίτητο να προσδιορίσουμε τι ονομάζουμε λαό. Σε μερικές (πιο τυχερές) χώρες αυτή η κοινότητα εγκαθιδρύθηκε και προσδιορίστηκε για όλους τους πρακτικούς σκοπούς πριν την μετάβαση στην αντιπροσωπευτική κυβέρνηση. Ο Cromwell, οι γάλλοι επαναστάτες, και οι άνδρες που πρωτοστάτησαν στον αγώνα ανεξαρτησίας της Αυστραλίας, πήραν σαν δεδομένο την ύπαρξη μιας εθνικής κοινότητας. Για την Οθωμανική Αυτοκρατορία, την Αυστρο-Ουγγαρία και τις χώρες που κυβερνούσε η Ρωσία, το πράγμα ήταν διαφορετικό. Εκεί, οι υπάρχουσες κοινότητες που δημιουργήθηκαν μέσα από διάφορους κοινωνικούς, γλωσσολογικούς και συναισθηματικούς δεσμούς, δεν αντιστοιχούσαν με τις επίσημες πολιτικές ομάδες. Εδώ η απαίτηση για λαϊκή κυριαρχία συνοδευόταν από το θεμελιώδες πρόβλημα καθορισμού του έθνους ή της κοινότητας που έμελε να εξασκήσει αυτή την εξουσία. Κάτω από αυτές τις περιστάσεις λοιπόν, βρίσκουμε την γέννηση και ανάπτυξη ενός αληθινού πολιτικού εθνικισμού, του οποίου η προσοχή στρέφεται στην οργάνωση της πολιτικής διοίκησης, και βρίσκεται σε αντίθεση με την απλή εθνική συνείδηση ή την εθνικιστική ξενοφοβία, η οποία γεννιέται λόγω εξωτερικών απειλών και φόβων. Στις τυχερές χώρες στις οποίες η κοινότητα έχει μια καθαρά σκιαγραφημένη πολιτική ενότητα πριν την μετάβαση στην λαϊκή κυβέρνηση, μπορεί και να υπάρχουν, ισχυρά συναισθήματα εθνικής υπερηφάνειας, υποψία απέναντι στους ξένους, ακόμα και ένα ισχυρό αίσθημα, σωθινισμού που έρχεται σαν απάντηση στους εξωτερικούς κινδύνους. Αλλά εκεί όπου ο πολιτικός εθνικισμός αναπτύσσεται σαν

ένα απαραίτητο και θεμελιώδες μέρος της απαίτησης για λαϊκή κυριαρχία, είναι εκεί, όπου οι άνθρωποι νιώθουν μια ασυμφωνία μεταξύ της δικής τους αίσθησης για το τι είναι κοινότητα και της πραγματικής πολιτικής διαρρύθμισης, της οποίας είναι μέλη.

Ιστορικά λοιπόν, ο μοντέρνος πολιτικός εθνικισμός γεννιέται κατά την διάρκεια της μεταβατικής περιόδου από την απολυταρχία στην δημοκρατική διακυβέρνηση. Είναι η αναδιαμόρφωση των κοινοτήτων και των πολιτικών συνόρων σε περιπτώσεις όπου η παλιά τάξη πραγμάτων (η παλιά βάση της πολιτικής συγκρότησης) έχει ριζικά υπονομευθεί. «Ο εθνικισμός – έγραψε ο Hans Kohn – είναι ένα πολιτικό πιστεύω που υπογραμμίζει την συνοχή των μοντέρνων κοινωνιών και δικαιολογεί την απαίτησή τους για εξουσία. Είναι αυτός που συγκεντρώνει την πίστη της συντριπτικής πλειοψηφίας του πληθυσμού στο έθνος-κράτος, το οποίο ή υπάρχει ή πρόκειται να δημιουργηθεί».

Στο πρώτο μέρος αυτού του άρθρου, προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε αρκετά σύντομα την συνεχή ανάπτυξη του εθνικού συναισθήματος το οποίο άρχισε στην Ευρώπη από τον 12ο αιώνα. Αυτή η ανάπτυξη είναι αξεδιάλυτα συνυφασμένη με σημαίνοντα κοινωνικά και οικονομικά γεγονότα μέσα από τα οποία γεννήθηκε το έθνος-κράτος.

Η Γαλλική Επανάσταση πολιτικοποίησε την εθνική συνείδηση με το να την κάνει τον θεμέλιο λίθο της αλλαγής από τον υπήκοο στον πολίτη. Εκεί όπου οι συνθήκες για την γέννηση ενός έθνους-κράτους προϋπήρχαν, αυτού του είδους η συνείδηση παρέμεινε ένα συναίσθημα παρά μια ιδεολογία. Εκεί όπου δεν προϋπήρχαν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για το έθνος-κράτος, τοπικά, φυλετικά και εθνικά συναισθήματα απέκτησαν άλλου είδους βαρύτητα και σιγά-σιγά εξελίχθηκαν σε εθνικισμό, εξελίχθηκαν σε πολιτική ιδεολογία που αποτελεί και το πρώτο θέμα της δημοκρατικής ατζέντας. Αυτή είναι και η περίπτωση της Ελλάδας, Πολωνίας, Ιταλίας, Ουγγαρίας, της Νοτίου Αμερικής κατά τον 19ο αιώνα και της Ασίας και Αφρικής και του Ειρηνικού κατά τον 20ο.

Ακριβώς επειδή ο πολιτικός εθνικισμός των τελευταίων περιπτώσεων, ήταν και το πρώτο θέμα στην δημοκρατική ατζέντα, ο Καρλ Μαρξ, ο μεγαλύτερος από όλους τους ευρωπαίους διεθνιστές του 19ου αιώνα, πέρασε πολύ καιρό παρακολουθώντας συνέδρια για να υποστηρίξει ή να τιμήσει τον αγώνα των Πολωνών και Ιρλανδών για ανεξαρτησία.

Η δημιουργία του έθνους-κράτους σαν ο πρώτος όρος για την δημιουργία μιας δημοκρατικής πολιτικής διοίκησης, ο αγώνας για εθνική ανεξαρτησία, ο αγώνας για την διάσπαση της απολυταρχίας, είχε την υποστήριξη του Marx και των περισσότερο σοσιαλιστών. Σοσιαλιστές και φιλελεύθεροι θαυμάζουν τον Ματσίνι, αλλά μισούν τον Βίσμαρκ, όπως αργότερα θαύμαζαν τον Νάσερ και τον Κενυάττα, ενώ μισούσαν τον Φράνκο και τον Φόστερ. Γι' αυτούς ο εθνικισμός είχε μια σκοτεινή και μια φωτεινή πλευρά, μια όψη αντιδραστική και μια προοδευτική. Έτσι, ο εβραϊός φιλελεύθερος εθνικιστής Simon Dubnow (αρχές του 20ου αιώνα), επέμενε στο εξής: Αυτό που για τους Εβραίους ήταν προοδευτικός εθνικισμός, για τους Ρώσους αποτελούσε αντιδραστικό σωβινισμό.

Η διάκριση πρέπει να γίνει σε σχέση με την αντικειμενική ιστορική κατάσταση του έθνους με τον οποίο θα ασχοληθούμε. Για τα έθνη των οποίων το εθνικό έδαφος ήταν ασφαλές και των οποίων το κράτος είχε δημιουργηθεί προ πολλού, ο εθνικισμός ήταν μια αντιδραστική επιστροφή σε πρωτόγονα μίση. Για τα έθνη όμως που πολιτικά δεν ήταν ακόμα έθνη, για τα έθνη τα καταπιεσμένα και τα διεσπαρμένα, ο εθνικισμός ήταν ένα απαραίτητο θήμα στο μονοπάτι της προόδου, και δεν λαμβανόταν σαν αυτοσκοπός αλλά σαν ένα μέσο για την καλύτερευση της ανθρώπινης κατάστασης.

Μερικά έθνη υπήρξαν τυχερά και κέρδισαν το εδαφικό τους και πολιτικό status πριν την αύξηση της λαϊκής απαίτησης για εξουσία.

Ο εθνικισμός ήταν για τους αποστερημένους, για τους δυστυχισμένους, γι' αυτούς που έπρεπε να βρουν ή να δημιουργήσουν τις συνθήκες για την δική τους αξιοπρέπεια.

Διαθάζουμε στο βιβλίο του Dubnow στην συζήτησή του με τον Solovgen: «Ο Solovgen, ο αντιπρόσωπος του ρώσικου λαού, κάνει πολύ σωστά με το να αρνείται την «φανατική προσκόλληση» του κάθε ατόμου στο έθνος του. Πράττει σωστά από την σκοπιά της δικής του εθνικότητας, αφού η κυβερνώσα ρώσικη εθνότητα δεν την χρειάζεται τέτοιου είδους προσκόλληση. Αυτή η προσκόλληση είναι χρήσιμη μόνο στους φανατικούς που έχουν υιοθετήσει το σύνθημα: η Ρωσία για τους Ρώσους. Αλλά αν ο Solovgen προέκτεινε την καταδίκη του και στις εθνικές μειονότητες της Ρωσίας, θα έκανε λάθος, γιατί ο μόνος τρόπος επιβίωσης αυτών των μειονοτήτων είναι η προσκόλληση στην δική τους εθνική προσωπικότητα. Στην περίπτωση μιας εθνότητας η οποία βρίσκεται υπό διωγμό ή στερείται πολιτικής ελευθερίας, είναι απόλυτα λογικό να ενθαρρύνουμε μια ομάδα εθνικιστών γιατί αυτή η εθνότητα πρέπει να πολεμήσει για τον εθνικό της χαρακτήρα και για την αυτονομία της εναντίον της κυβερνώσας εθνότητας η οποία αναζητεί να την εξασθενήσει. Όταν η κυβερνώσα εθνότητα ενισχύει τον δικό της εθνικισμό, το κάνει για επίθεση και όχι για άμυνα, και γιατί επιζητεί να δυναμώσει την εξουσία της συντρίβοντας την ελευθερία των υποτελών μειονοτήτων, και να τους αναγκάσει να υιοθετήσουν την γλώσσα της, το εκπαιδευτικό της σύστημα, τις πολιτικές της φιλοδοξίες... Συνήθως οι πιο πολλοί από εμάς συγχέουμε αυτού του είδους τον εθνικισμό και πατριωτισμό με την βία και την καταπίεση και με τον πολιτικό δεσποτισμό, και καταλαβαίνουμε πολύ καλά γιατί οι φιλελεύθεροι φίλοι μας (μέλη της κυβερνώσας εθνότητας) δηλώνουν ότι: Δεν είμαστε ούτε εθνικιστές, ούτε «πατριώτες»! Η λέξη «πατριώτες» μπήκε σε εισαγωγικά, για να δηλώσει ότι υπάρχει και ένα άλλο είδος ευύποληπτου πατριωτισμού»...

Στον ρου της μοντέρνας ιστορίας, η Γαλλική Επανάσταση και η Βιομηχανική είναι τα δύο γεγονότα που ξεχωρίζουν και τα οποία δεν μπορούμε να τα διαπραγματευθούμε χωριστά, σαν το ένα να μας προμήθευσε το πνευματικό-πολιτικό υπόβαθρο, και το άλλο την υλιστική-οικονομική βάση της μοντέρνας κοινωνίας. Οι δύο αυτές επαναστάσεις αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος και οι δύο εξελίσσονται σε σχέση η μία με την άλλη, και οι δύο εξαπλώθηκαν πολύ πιο πέρα από την Ευρώπη.

Το πνεύμα του εμπορίου, η επιστημονική παιδεία, η βιομηχανική εξέλιξη οδήγησαν σε μια τεράστια οικονομική ανάπτυξη, η οποία ακολουθήθηκε – τον 20ο αιώνα – από τον ολοένα αυξανόμενο οικονομικό ρόλο του κράτους, λόγω της ευρύτατης αποδοχής και καθιέρωσης του κοινωνικού και οικονομικού προγραμματισμού.

Η σύλληψη και η πραγματοποίηση της ιδέας για οικονομική πρόοδο επρόκειτο να αλλάξει την όψη του κόσμου. Το ίδιο συνέβη και με την σύλληψη της ιδέας για πολιτική πρόοδο.

Ο Alexis de Tocqueville στο βιβλίο του *L'ancien régime et la révolution* γράφει για την Γαλλική Επανάσταση ότι υπήρξε η πρώτη παγκόσμια επανάσταση. «Έδωσε την εντύπωση ότι αγωνίστηκε για μια ανανέωση του ανθρώπινου είδους και όχι μονάχα για την βελτίωση της Γαλλίας. Έτσι άναψε ένα πάθος που ακόμα και οι πιο θιαίες πολιτικές επαναστάσεις δεν μπόρεσαν να δημιουργήσουν. Με αυτήν άρχισε μια προσηλυτιστική καμπάνια και σιγά-σιγά απέκτησε ένα θρησκευτικό χαρακτήρα, που εξέπληξε τους συγχρόνους της. Ίσως έγινε και η ίδια ένα είδος θρησκείας... ένα τέτοιο είδος θρησκείας που πλημμύρισε τον κόσμο με τους αγωνιστές της, τους αποστόλους της και τους μάρτυρές της». Η Γαλλική Επανάσταση απέδειξε ότι είναι αυτό που ο Hegel ονομάζει παγκόσμιο ιστορικό γεγονός: πολιτικά, συμβόλιζε την γέννηση της νεώτερης περιόδου. Όπως και η Βιομηχανική Επανάσταση, έκρυβε μέσα της – και αυτή – τους σπόρους αμέτρητων μεταγενέστερων επαναστάσεων. Οι επιπτώσεις από την Γαλλική Επανάσταση, οι επιπτώσεις από την ιδέα της ελευθερίας, της ισότητας, της αδελφότητας και της προόδου, οι επιπτώσεις και οι συνέπειες από την αλλαγή της έννοιας του υποτελή-υπηκόου σε αυτήν του

πολίτη, δεν έχουν ακόμα εξαντληθεί. Ως εκ τούτου και το θέμα του εθνικισμού δεν έχει ακόμα εξαντληθεί.

Στην ουσία, ο εθνικισμός πήρε νέα δύναμη (κυρίως σε υποανάπτυκτες χώρες) λόγω της εμφάνισης του κράτους σαν τον ρυθμιστή, προστάτη και κομιστή των οικονομικών συμφερόντων.

Τον 19ο αιώνα η εθνότητα και η ανεξαρτησία αποτελούσαν το απαραίτητο υπόβαθρο της πολιτικής προόδου. Στον 20ο είναι απαραίτητες και για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη.

Ίσως η πρώτη εθνικιστική επανάσταση στην οποία έγινε εμφανής η συγχώνευση του εθνικισμού και το ιδεώδες της κοινωνικής και οικονομικής προόδου, ήταν η Μεξικάνικη, που ήταν συγχρόνως και εθνικιστική και σοσιαλιστική. Από τότε, σε μια ολόκληρη σειρά υπανάπτυκτων χωρών, ο πολιτικός εθνικισμός και η επιθυμία για πρόοδο έγιναν αζεδιάλυτα συνυφασμένα.

Τώρα είμαστε σε θέση να καταλάβουμε, γιατί ήμασταν απρόθυμοι να αρχίσουμε, ακόμα και να τελειώσουμε, αυτή την μελέτη με έναν ορισμό για τον εθνικισμό. Έννοιες όπως ο εθνικισμός εκφράζουν και ενεργούν σαν ιδεολογίες.

Ο εθνικισμός, ακόμα και ο μοντέρνος πολιτικός εθνικισμός είναι ένα σύνθετο φαινόμενο, που κλείνει στους κόλπους του στοιχεία γενικότητας αλλά και λεπτομέρειες, όπως ξενοφοβία, ανασφάλεια απέναντι σε μια κυρίαρχη κουλτούρα, θέληση για δύναμη και κυριαρχία και άλλα, τα οποία θα πρέπει να τα συνδέσουμε με συγκεκριμένο και εποχιακό υλικό.

Πιστεύουμε ότι δεν είμαστε σε θέση να καταλάβουμε την διαφορά της εξέγερσης των Ιουδαίων ενάντια στους Ρωμαίους και την εξέγερση των κατοίκων της Ινδονησίας ενάντια στους Ολλανδούς, την διαφορά μεταξύ του «εθνικισμού» του Bar Kochba και του εθνικισμού του Sukarno χωρίς κάποια αναφορά στις ιδέες που θεμελιώθηκαν λόγω του μοντέρνου πολιτικού εθνικισμού, τις ιδέες της δημοκρατίας, της πολιτικής και κοινωνικής πρόοδου και τώρα τελευταία, της σύγχρονης δύναμης του κράτους.

Ο εθνικισμός σαν ένα φαινόμενο εξέχουσας σπουδαιότητας του σημερινού κόσμου είναι καλύτερα κατανοητός σε σχέση με την σύλληψη της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής προόδου που εγκαινιάστηκε από την Γαλλική και Βιομηχανική Επανάσταση, αλλά παρ' όλα αυτά, η φύση του και η σημασία του δεν είναι δυνατόν να εξαντληθούν μόνο με την παρούσα μελέτη.

Μετάφραση: Σίσσυ Σιαφάκα